

A Systematic Review of Research on the Mental Health of the Elderly in Iran: A Co-Word Study

Mona Masoudi¹, Mohammadreza Poorjafar^{2*}, Saeed Piri³

¹. Ph.D. in Architecture, Department of Architecture, Faculty of Engineering, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran.

². Professor, Department of Urban Planning and Urban Design, Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. (Corresponding Author). pourja_m@modares.ac.ir

³. Assistant Professor, Department of Architecture, Faculty of Art & Architecture, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran

Citation: Masoudi, S.Poorjafar, M.R.Piri, S. A Systematic Review of Research on the Mental Health of the Elderly in Iran: A Co-Word Study. **Journal of Research in Psychological Health**. 2024; 17 (4):101-117 [Persian].

Article Info:

Received:

2023/09/30

Accepted:

2023/12/18

Key words

Old age,
Mental health,
Co-occurrence,
Scientometrics,
Systematic
review

Abstract

The aging process of the population and the special needs of this era require conducting research to obtain practical insights and interventions to support and improve their mental health. Therefore, the present study, with the aim of evaluating scientific research in the field of mental health of the elderly, used the qualitative approach, descriptive research method, content analysis, and systematic review and keyword co-occurrence techniques. For this purpose, the sources of "Magiran", "Sid" and "Noormags" databases were examined and the co-occurrence map of their keywords was drawn using Raver-matrix and UCINET software. The findings showed that Tehran province was in the first place, Shahrekord, Fars and Razavi Khorasan were in the second and third place. The most studied physical places were nursing homes and medical centers with a frequency of 29 and 18 studies. Retirement centers, sports places and mosques were in the category of places with fewer studies. Descriptive-analytical method was the most used with 54% and correlational and quasi-experimental methods (pre and post-test) were ranked second and third with 30% and 28.73% frequency. The most used tools were questionnaires and interviews, which were used in 86 and 8 articles. The words "depression", "quality of life" with a frequency of 8 and a total link strength of 24 and 21 were the most frequent, followed by the words "elderly women" and "anxiety" with an occurrence of 7 and 5 and a link strength of 14 and 15 among the most frequent keywords. The results of this research will help researchers in the field of mental health in drawing a scientific map to speed up meeting the needs of the elderly by knowing more of the research gaps.

مروری نظام‌مند بر تحقیقات پیرامون حوزه سلامت روان سالمندان در ایران: مطالعه هم‌واژگانی

منا مسعودی^۱، محمدرضا پورجعفر^{۲*} و سعید پیری^۳

۱. دانشجوی دکتری معماری، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران.

۲. (نویسنده مسئول) استاد گروه برنامه‌ریزی شهری و طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

pourja_m@modares.ac.ir

۳. استادیار گروه معماری، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران.

<p>چکیده</p> <p>روند روبه سالمندی جمعیت و نیازهای ویژه این دوران، انجام تحقیقاتی برای دستیابی به بینش‌های عملی و مداخلاتی برای حمایت و ارتقای سلامت روان آن‌ها را ایجاب می‌کند. از این رو مطالعه حاضر با هدف ارزیابی تحقیقات علمی در حوزه سلامت روان سالمندان، از رویکرد کیفی، روش پژوهش توصیفی و تحلیل محتوا و فن مرور نظام‌مند و هم‌رخدادی واژگان کلیدی بهره برد. بدین منظور به بررسی منابع پایگاه‌های «مگیران»، «سید» و «نورمگز» و ترسیم نقشه هم‌رخدادی واژگان کلیدی آنان با استفاده از نرم‌افزارهای راور ماتریکس و یوسی.نت پرداخته شد. یافته‌ها نشان دادند که استان تهران در رتبه اول، شهرکرد در رتبه دوم، فارس و خراسان رضوی در رتبه سوم انجام مطالعات قرار داشتند. بیشترین مکان‌های فیزیکی که مورد مطالعه قرار گرفته بودند، سرای سالمندان و مراکز درمانی با فراوانی ۲۹ و ۱۸ پژوهش بودند. کانون بازنشستگان، اماکن ورزشی و مساجد، در دسته مکان‌هایی با تعداد مطالعات کمتر بود. روش توصیفی-تحلیلی با ۵۴٪، پرکاربردترین و روش‌های همبستگی و شبه‌آزمایشی (پیش‌و‌پس‌آزمون) با ۳۰٪ و ۲۸/۷۳٪ فراوانی در رتبه دوم و سوم قرار داشتند. بیشترین ابزار مورد استفاده، پرسشنامه و مصاحبه با به کار رفتن در ۸۶ و ۸ مقاله بودند. واژگان «افسردگی»، «کیفیت زندگی» با میزان فراوانی ۸ و قدرت اتصال ۲۴ و ۲۱، پرتکرارترین و پس‌از آن واژه‌های «زنان سالمند» و «اضطراب» با رخداد ۷ و ۵ و توان اتصال ۱۴ و ۱۵ در زمره پربسامدترین واژگان کلیدی بودند. نتایج این پژوهش در باب ترسیم نقشه علمی به پژوهشگران حوزه سلامت روان کمک می‌نمایند تا با شناخت هرچه بیشتر از خلأهای تحقیقاتی، در تسریع رفع نیازهای سالمندان گام بردارند.</p>	<p>تاریخ دریافت ۱۴۰۲/۰۷/۰۸</p> <p>تاریخ پذیرش نهایی ۱۴۰۲/۰۹/۲۷</p> <p>واژگان کلیدی سالمندی، سلامت روان، هم‌رخدادی، علم‌سنجی، مرور نظام‌مند</p>
--	---

مقدمه

از آنجایی که پیشرفت روزافزون علم، بر حجم اطلاعات و حوزه‌های علمی نوین می‌افزاید، پژوهشگران نیاز به استفاده از روش‌های مختلفی در جهت مرور آثار پیشین و شناسایی وضعیت علمی موضوع مورد مطالعه دارند تا بتوانند درک درستی از وضعیت آن حوزه، نویسندگان تأثیرگذار و زمینه‌های مهم مطرح‌شده در آن حوزه در بازه‌های زمانی متفاوت پیدا نمایند. در واقع تکنیک علم‌سنجی و استفاده از نقشه‌های علمی، اطلاعات بصری روشن از نحوه ارتباطات حوزه‌ها، نویسندگان، کشورها و ارگان‌های مختلف ارائه می‌نماید و به پژوهشگر کمک می‌کند تا نقاط ضعف، قوت، محدودیت‌ها و کمبودهای موجود در حوزه موردنظر را شناسایی نماید (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰).

امروزه پیری جمعیت در حال تبدیل‌شدن به یک معضل اجتماعی جهانی است (یو و همکاران، ۲۰۲۱). افزایش جمعیت سالمندان و هزینه‌های ناشی از آن در جوامع مختلف یکی از مسائلی بوده است که در چند دهه اخیر همواره مدنظر بوده (طاهری و ایران دوست، ۱۳۹۹)؛ چنانکه سازمان بهداشت جهانی^۱ در گزارش خود در سال ۲۰۰۳ اعلام کرده است، حدود ۶۰۰ میلیون نفر از جمعیت جهان را افراد سالخورده تشکیل می‌دهد. این رقم تا سال ۲۰۲۵ به حدود دو میلیارد نفر خواهد رسید (سلم‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۷) و این میزان رشد در کشورهای درحال توسعه آسیایی با نزدیک شدن به سنین سالمندی بیشتر نمایان خواهد شد (مرادی و همکاران، ۲۰۱۵). در سال‌های اخیر کشور ایران، با داشتن ۷/۲۷ درصد جمعیت بالای ۶۰ سال به کشوری رو به سالمندی تبدیل شده است (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۶). بر اساس آخرین نتایج سرشماری در ایران (۱۳۹۵)، جمعیت افراد ۶۰ سال و بیشتر از آن ۹ درصد است که ۷ میلیون نفر را شامل می‌شود (طاهری تنجانی و آزادبخت، ۱۳۹۴). یکی از مهم‌ترین مسائلی که در دوران سالمندی باید به آن توجه شود، سلامت جسمانی افراد است که به دلیل کهنولت سن دچار تغییراتی می‌شود (ابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۲). تغییرات

دوره سالمندی تأثیر زیادی بر سلامت روان این گروه دارد که اگر فرد آمادگی‌های لازم جهت گذار از این دوره از زندگی را نداشته باشد، با مشکلات متعددی (نوابی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۲) همچون بروز و تقویت بیماری‌های روانی و جسمانی دوران سالمندی مواجه خواهد شد (تیان، ۲۰۱۶). سیر جمعیت سالمندان و نیازهای ویژه این دوران، انجام مطالعاتی برای دستیابی به راهکارهایی جهت ارائه خدمات، حمایت و بهبود سلامت روان آنان را ضروری می‌سازد (رخشانی و ناستی‌زایی، ۱۳۹۸). در این راستا به مرور و تحلیل پژوهش‌های انجام‌شده با رویکرد علم‌سنجی و مرور نظام‌مند در حوزه سلامت روان و سالمندان در ایران و جهان پرداخته شد تا بتوان کمبودهای مطالعات پیشین را شناسایی نمود و همسو با پر کردن این شکاف‌های تحقیقاتی گام برداشت.

عرب‌زاده (۱۳۹۵) با کمک روش فراتحلیل، به تحلیل مطالعات انجام‌شده در حوزه سلامت روان سالمندان پرداخت. بدین منظور مجلات علمی-پژوهشی کشور در بازه زمانی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۴ گردآوری و بررسی شدند. با استفاده از ابزار چک‌لیست، تعداد ۳۰ مطالعه انتخاب شدند. عوامل روانی، فردی، اجتماعی و جمعیت‌شناختی، به‌عنوان عوامل مؤثر بر سلامت روان سالمندان شناسایی شدند.

چریک و همکاران (۱۴۰۰) به طراحی مدل سلامت جسمانی-روانی بر مبنای شاخص‌های سلامت روان با استفاده از نظریه داده پرداختند. خبرگان، صاحب‌نظران سلامت روان و مدیران با تجربه در ادارات مرتبط با امور سالمندان جامعه آماری را تشکیل می‌دادند. با استفاده از مرور نظام‌مند، نمونه‌گیری نظری و انجام ۲۱ مصاحبه عمیق، داده‌های موردنیاز جمع‌آوری و از طریق کدگذاری باز، محوری و گزینشی تحلیل شدند. یافته‌ها حاکی از آن بودند که مدل سلامت جسمانی-روانی سالمندان دارای ۱۳ معیار اصلی و ۴۰ معیار فرعی است. راهبرد مناسب جهت سلامت جسمانی-روانی سالمندان، بر مبنای چهار

¹ World Health Organization

۲۰۲۱ با استفاده از پایگاه وب.آو.ساینس ارائه نمودند. بدین منظور از نرم‌افزار وی.او.اس.ویوور جهت ترسیم نقشه هم‌رخدادی ۱۳۳۱ داده کتابشناختی استفاده نمودند. یافته‌ها روند رو به رشد مداوم در انتشار تحقیقات سالمندی در مکان را نشان دادند. بیشترین کشور تولیدکننده انتشارات مربوط به ایالات متحده آمریکا بود. مجله بین‌المللی تحقیقات محیطی^۴ و بهداشت عمومی^۵ پر استنادترین مجلات بودند. متداول‌ترین واژگان در ارتباط با موضوع شامل افراد مسن، سالمندی، مسکن، زوال عقل، مراقبت طولانی‌مدت و فناوری بودند.

شریفی و همکاران (۲۰۰۸) ویژگی‌های تحقیقات منتشرشده حوزه سلامت روان در ایران را در بین سال‌های ۱۹۷۳ تا ۲۰۰۲ تشریح نمودند. مقالات پژوهشی روان‌پزشکی، روانشناسی و علوم اعصاب منتشرشده در مجلات داخلی یا بین‌المللی از پایگاه داده ملی تحقیقات سلامت روان و رشته‌های مرتبط ایران سایک‌استخراج گردید. از ۳۱۱۳ مقاله، ۲۱/۸٪ در مجلات بین‌المللی منتشرشده بودند؛ اما همکاری بین‌المللی بین نویسندگان تنها در ۲/۳٪ مقالات وجود داشت. افزایش قابل توجهی در تعداد انتشارات در طول زمان، به‌ویژه در ۵ سال گذشته مشاهده شد. تجزیه و تحلیل حوزه‌های تحقیقاتی افزایش نسبی در تحقیقات علوم اعصاب و کاهش در تحقیقات سلامت روان را نشان داد.

پیتروسکی (۲۰۱۴) یک تجزیه و تحلیل کتاب‌سنجی از ادبیات سلامت روان موجود در پایگاه نمایه‌شده سای.اینفو^۶ در مورد درد مزمن در سالمندان ارائه نمود که منعکس‌کننده پراهمیت‌ترین موضوعی بود که توجه اکثر پژوهش‌ها را به خود جلب کرده بود. بر اساس تجزیه و تحلیل ۶۸۷ مقاله، عناوین اصلی تمرکز (به ترتیب رتبه‌بندی): داروهای ضد درد (به‌ویژه مواد افیونی)، افسردگی، مداخلات شناختی-رفتاری، روابط خانوادگی، بیماری‌های همراه، مقابله (مدارا و کنار آمدن) و رویکردهای خود مدیریت

محور سیاست‌گذاری، تحلیل ذینفعان و ترویج اوقات فراغت سالمندان، ارزشیابی شد.

فلاح برزگر و خلیلی (۱۴۰۱) به استخراج مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر بر سلامت شهری در مفهوم عام در جهان با بهره‌مندی از منابع اسنادی و کتابخانه‌ای معتبر خارجی و داخلی پرداختند. بدین منظور از تحلیل علم‌سنجی جهت کشف موضوعاتی همچون هم‌زمانی وقوع دو آیت، هم‌نویسندگی و هم‌استنادی اسناد کتاب‌شناختی با استفاده از روش‌های کمی استفاده نمودند. نتایج نشان دادند که کلیدواژه "سلامت شهری" از بالاترین مجموع قدرت پیوند و تعداد دفعات هم‌رخدادی وقوع دو آیت برخوردار است. مؤلفه‌های "مرگ‌ومیر" و "شیوع" به ترتیب در رده دوم و سوم قرار داشتند. مؤلفه کووید-۱۹ و فضای سبز، طی سال‌های اخیر از جمله مؤلفه‌های موردتوجه پژوهشگران بودند. تحلیل هم‌نویسندگی نیز نشان داد که نویسندگان سه کشور آمریکا، انگلیس و استرالیا به ترتیب، بیشترین میزان همکاری را با نویسندگان سایر کشورها در تولید مستندات علمی حوزه سلامت شهری داشتند.

در پژوهشی، رحمانی (۱۴۰۱) با هدف ترسیم نقشه علمی حوزه سلامت انسان و رشد، با استفاده از شیوه علم‌سنجی به بررسی منابع اطلاعاتی نمایه شده در پایگاه وب.آو.ساینس^۲ در حوزه سلامت انسان و رشد به تعداد ۱۸۱۸۸ اثر پرداخت. برای تحلیل شبکه از نرم‌افزار وی.او.اس.ویوور^۳ استفاده نمود. نتایج پژوهش نشان دادند که از لحاظ مرکزیت مقوله‌های سلامت، بیماری، سلامتی انسان، رشد پایدار، حقوق انسان، پرستاری و مراقبت، رشد انسان، چاقی، رشد و آموزش از بیشترین شاخص مرکزیت و از لحاظ چگالی و ضریب خوشه‌بندی نیز مقوله‌های سلامت، رشد انسان، حقوق انسان و پرستاری و مراقبت، اهمیت بیشتری نسبت به سایر مقوله‌ها داشتند. اولادینرین و همکاران (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای، تحلیل کتاب‌سنجی از وضعیت تحقیقاتی پیرامون سالمندی در مکان از مقالات علمی منتشرشده بین سال‌های ۱۹۷۰-

⁵ Public Health

⁶ IranPsych

⁷ PsycINFO

² Web of Science

³ VOSviewer

⁴ Environmental Research

و پابمد^۱ جزء جدایی‌ناپذیر پژوهش‌ها هستند، به طوری که می‌توان گفت پژوهش‌ها بدون وجود آن‌ها و سایر ابزارهای جمع‌آوری و توزیع یافته‌های پژوهشی، قابل استفاده نیستند. عدم اطلاع محققان و به‌خصوص متولیان سلامت کشور به‌طور اعم و سلامت روان به‌طور اخص از پژوهش‌های انجام‌شده در کشور، ضررهای فراوانی متوجه نهادهای پژوهشی و در نهایت سلامت مردم کشور می‌کند (شریفی و همکاران، ۱۳۸۲).

مرتفع شدن ابهامات پژوهشی در این باره صرفاً از طریق ترکیب و مقایسه نتایج تحقیقات گذشته و در پرتو مرور نظام‌مند نتایج مطالعات قبلی فراهم می‌گردد (توکل و همکاران، ۱۳۹۹). همچنین آگاهی و شناخت جامع از مشکلات سلامت سالمندان به‌عنوان قشر آسیب‌پذیر، برنامه‌ریزان را برای انجام مداخلات مؤثر یاری خواهد کرد (کاشانی موحد و همکاران، ۱۳۹۹). از این‌رو بررسی شبکه هم‌رخدادی واژگان و مروری نظام‌مند بر تحقیقات پیرامون سلامت روان سالمندان در ایران، مطلبی است که برای اولین بار در این مطالعه به آن پرداخته شده است. این امر به ارزیابی و شناسایی جایگاه این حوزه در میان پژوهشگران می‌انجامد و بر افزایش سلامت روان سالمندان در آینده می‌تواند اثرگذار باشد.

روش

این پژوهش با هدف ارزیابی تحقیقات علمی در حوزه سلامت روان سالمندان، از رویکرد کیفی، روش پژوهش توصیفی و تحلیل محتوا و فن مرور نظام‌مند و هم‌رخدادی واژگان کلیدی بهره برد. روش مورد استفاده در این پژوهش در دو گام انجام شد. در گام اول با هدف تمرکز بر تحقیقات علمی پیرامون سلامت روان سالمندان، با روش تحلیل توصیفی و فن مرور نظام‌مند که بر اساس انطباق شواهد موجود با شرایط موردنظر عمل می‌کند، به مرور ادبیات تولیدات علمی این حوزه پرداخته شد. چارچوب و اصول این بررسی نظام‌مند بر مبنای چک‌لیست پریزما^۱ تنظیم شد.

بودند. همچنین نتایج حاکی از ماهیت چند رشته‌ای این رشته بود.

بررسی‌ها نشان داد که اگرچه در چند دهه گذشته پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه سلامت روان سالمندان، در ایران و در سطوح جهانی، سیر صعودی را دنبال نموده است؛ اما در حال حاضر این حوزه از یک بررسی علم‌سنجی ثمربخش بی‌بهره است و تاکنون هیچ تلاشی برای ترسیم نقشه مصور در این حوزه انجام نشده است و مطالعات موجود صرفاً به بررسی مجلات، حوزه مورد مطالعه و سال انتشار و شبکه هم‌تألیفی نویسندگان پرداخته‌اند.

این در حالیست که به منظور تعیین و انتخاب مناسب‌ترین برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری باید اطلاعاتی کامل، دقیق و صحیح در زمینه مسائل سالمندی در اختیار داشت که بخش اعظم این اطلاعات از طریق هدایت پژوهش‌های علمی و کاربردی به دست خواهد آمد. با وجود این، هنوز در بسیاری از کشورها نیازهای بهداشتی و اجتماعی این قشر مانند دیگر بزرگسالان در نظر گرفته می‌شود (کاشانی موحد و همکاران، ۱۳۹۹).

در کشور ما نیز علی‌رغم اهمیت موضوع سلامت روان، همچنان که در گزارش عملکرد اداره سلامت روان وزارت بهداشت (به‌عنوان متولی ارتقاء سلامت روان در جامعه) اشاره شده، هنوز یکی از نقاط ضعف در این زمینه، فقدان عزم سیاسی و مدیریتی برای اولویت قرار دادن سلامت روان، علی‌رغم بار عظیم اختلالات روان‌پزشکی است. یکی از دلایل این مسئله این است که نتایج پراکنده و بعضاً متناقض مطالعات (که تحقیقات مختلف و متعددی را در ایران رقم زده)، امکان رسیدن به دریافتی نسبتاً جامع از موضوع سلامت روان در کشور را دچار ابهام جدی نموده است (توکل و همکاران، ۱۳۹۹). این مسئله شاید تا حد زیادی برخاسته از این واقعیت باشد که تا پیش‌از این هیچ منبع یا نهادی متولی جمع‌آوری جامع و نظام‌مند داده‌های پژوهشی سلامت روان نبوده است، در حالی که امروزه در دنیا پایگاه‌های اطلاعاتی همچون سای اینفو، مدلاین^۸، سایلیت^۹

^۱ Pubmed 0
^۱ PRISMA 1

^۸ MEDLINE
^۹ PsycLIT

نسخه کامل منابع باقی مانده در دو مرحله مورد ارزیابی قرار گرفتند. در مرحله اول متن منابع به طور کامل مورد مطالعه قرار گرفتند، یک تولید علمی به دلیل در دسترس نبودن متن کامل و منبع دیگر به علت مروری بودن، حذف شدند. در مرحله دوم با اعمال معیارها در ۸۹ منبع باقی مانده، منابعی که در محدوده اهداف مطالعه (همچون نظرسنجی از افرادی که با سالمندان سروکار داشتند نه خود سالمندان و پژوهشی که دامنه سنی آن زیر محدوده سنی سالمند در مطالعه حاضر بود) نمی گنجیدند، کنار گذاشته شدند. پس از تعیین معیارهای ورود و خروج تعریف شده و بازبینی مجدد، ۸۷ تولید علمی با متن کامل در این مرور نظام مند وارد شدند. مراحل این غربالگری در شکل (۱) نشان داده شده اند.

در گام دوم، پس از جمع آوری تولیدات علمی مورد نظر، به روشی نیاز بود که بتواند مؤلفه های کیفی منابع موجود را به داده های کمی تبدیل، آن ها را کدگذاری و به صورت منظم دسته بندی کند. از این رو، روش تحلیل محتوا مورد استفاده قرار گرفت تا بتوان با عبور از لایه سطحی مباحث، متغیرهای پنهان در بطن محتوای تولیدات علمی موجود را در قالب کدگذاری، محققان را در تجزیه و تحلیل داده ها و سنجش چگونگی ارتباط میان متغیرها به شیوه ای نظام مند یاری نماید (ابراهیم زاده و همکاران، ۱۴۰۲). از این رو روش تحقیق و ابزارهای به کار گرفته شده جهت سنجش سلامت روان سالمندان در ۸۷ منبع علمی حاصل از مرور نظام مند، با استفاده از روش تحلیل توصیفی و همچنین مطابق تعاریف مطرح شده توسط سرمد و همکاران (۱۳۹۵) به دقت مورد ارزیابی قرار گرفتند و نام گذاری شدند. شهر و مکان های فیزیکی همچون مسکن، پارک و ... که این مطالعات در آن انجام شده بود نیز مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند. سپس فراوانی این موارد به دست آمد و در قالب نموداری ترسیم شد. در گام بعدی جهت ترسیم شبکه هم‌رخدادی واژگان، در ابتدا واژگان کلیدی با حداقل رخداد دو، این منابع در نرم افزار نوتپد^۱ نگارش شدند.

در این تکنیک پیشنهاد می شود که موارد ۱۷ گانه ای از ضوابط حاکم گزارش شود. از این رو، پس از تعریف اصول مورد نظر برای جمع آوری داده ها به جستجوی منابع پرداخته می شود و سپس با استفاده از چک لیست پریزما، معیارهای مورد نظر، از میان مقاله های مورد بررسی استخراج می شوند (ابراهیم زاده و همکاران، ۱۴۰۲).

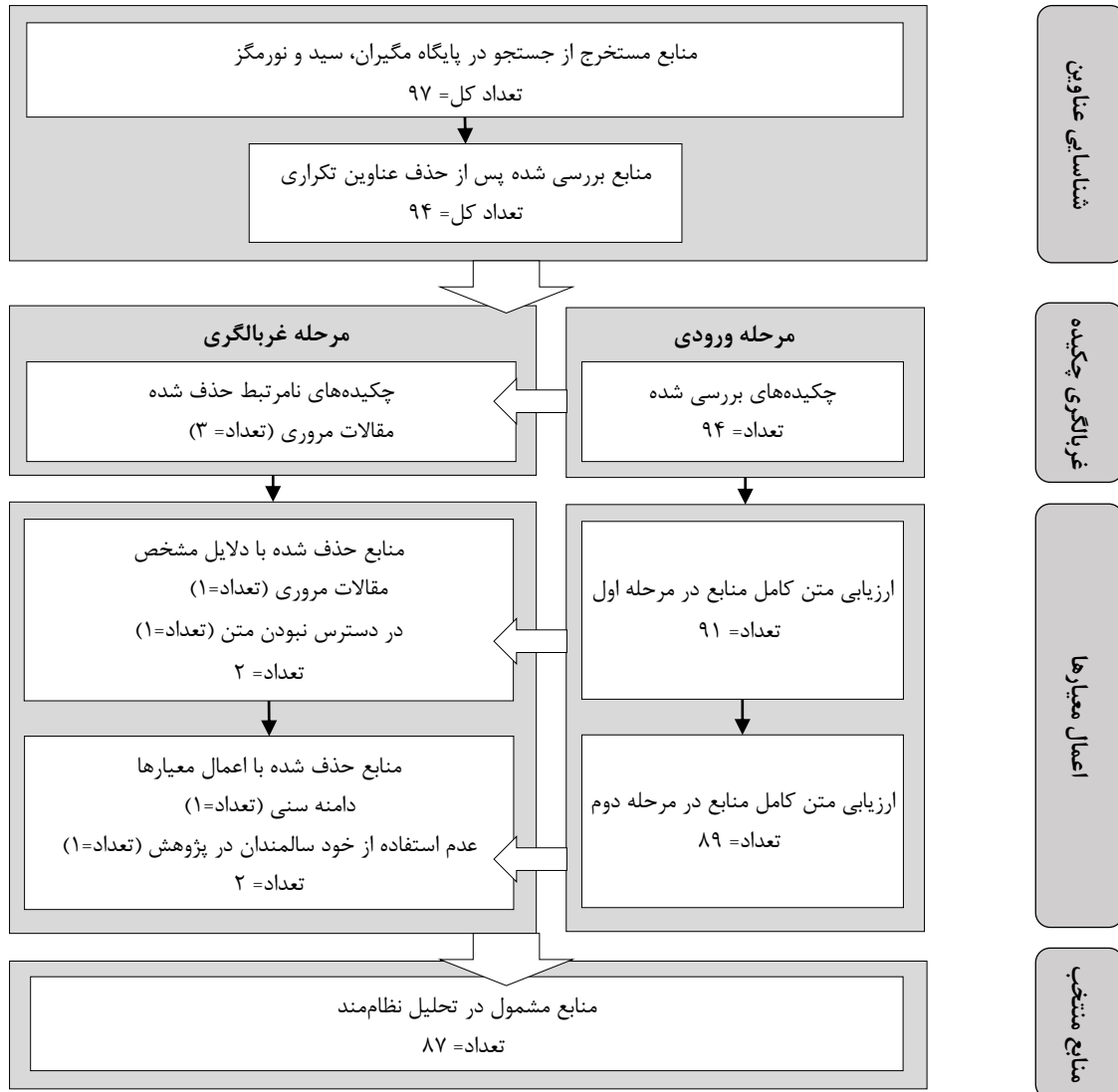
معیار ورود داده ها به منظور شناسایی واژگان پربسامد و حوزه های پرداخته شده به این موضوع و حوزه های کم استناد، راهبرد جستجوی جامع انتخاب تولیدات علمی با مشورت با یک متخصص با یک روانشناس متخصص در حوزه سالمندان و یک متخصص معماری در زمینه مسکن به شیوه «و^۲» و «یا^۳» در بخش جستجوی پیشرفته مجله های علمی مصوب، از طریق جستجو در عنوان مقاله، چکیده و کلیدواژه ها در سه پایگاه الکترونیکی «مگیران^۴»، «سید^۵» و «نورمگز^۶» با وارد کردن کلیدواژه های سلامت روان، سالمند و واژه های مترادف های همچون پیر، مسن، بازنشسته؛ مسکن و مترادف های آن همچون خانه و مسکونی بدون محدودیت در سال انتشار در بخش جستجوی پیشرفته از طریق جستجو در عنوان مقاله، چکیده و کلیدواژه ها تا بازه زمانی دی ماه ۱۴۰۱ صورت گرفت. جهت تدقیق داده های این منابع به دست آمده با موضوع معماری، نیاز بود تا از یک مرور نظام مند استفاده شود. پس از حذف منابع تکراری، ۹۴ پژوهش علمی وارد دایره غربالگری شدند. با اعمال معیار خروج اطلاعات در راستای هدف پژوهش که بررسی تولیدات علمی و شناسایی واژگان پر استفاده و کم کاربرد، بازه سنی بالای ۶۵ سال، مطالعات مقاله هایی که حتماً در یک مکان فیزیکی انجام شده اند، شناسایی مناسب ترین روش و ابزار سنجش در حوزه سلامت روان سالمندان بود، چکیده های نامرتبط با هدف موضوع بررسی شدند تا در صورت واجد شرایط بودن، در مرحله بعد متن کامل آن ها مورد بررسی قرار گیرد. چکیده های حذف شده مربوط مقاله های مروری بودند که پس از غربال کردن، ۹۱ منبع باقی ماندند. پس از بازبینی،

¹ Sid 5
¹ Noormags 6
¹ Notepad 7

¹ AND 2
¹ OR 3
¹ Magiran 4

یوسی.نت نسخه ۶ شد. شبکه هم‌رخدادی واژگان کلیدی توسط این نرم‌افزار ترسیم و تحلیل شد.

سپس خروجی حاصل وارد نرم‌افزار راور ماتریکس (نسخه دوم)^۸ شد. خروجی این نرم‌افزار به صورت یک ماتریس شبکه متشکل از سطر و ستون با پسوند ایکس.ال.اس.ایکس^۹ درآمد. فایل خروجی، وارد نرم‌افزار

شکل ۱- غربالگری تولیدات علمی ایرانی پیرامون سلامت روان سالمندان در مرور نظام‌مند

تمامی این موارد به دست آمد. سپس کلیدواژه‌های تمامی این منابع به دست آمده به نرم‌افزار یوسی.نت منتقل گردیدند. در ادامه نتایج این فراوانی‌ها در قالب نمودار و جدول قابل مشاهده است.

یافته‌ها

در این بخش پس از جستجوی کل منابع منتشر شده در پایگاه‌های اطلاعاتی، عنوان، مکان فیزیکی و شهر مورد مطالعه، روش و ابزار تحقیق ۱۰ عدد از این مقاله‌ها در قالب جدول (۱) به عنوان نمونه آورده شده است. پس از آن فراوانی

² UCINET6

0

¹ Ravar_MatrixV2
¹ xlsx

8

9

جدول ۱- دسته‌بندی ۲۰ منبع علمی از ابعاد روش، ابزار، مکان فیزیکی و شهر مورد مطالعه

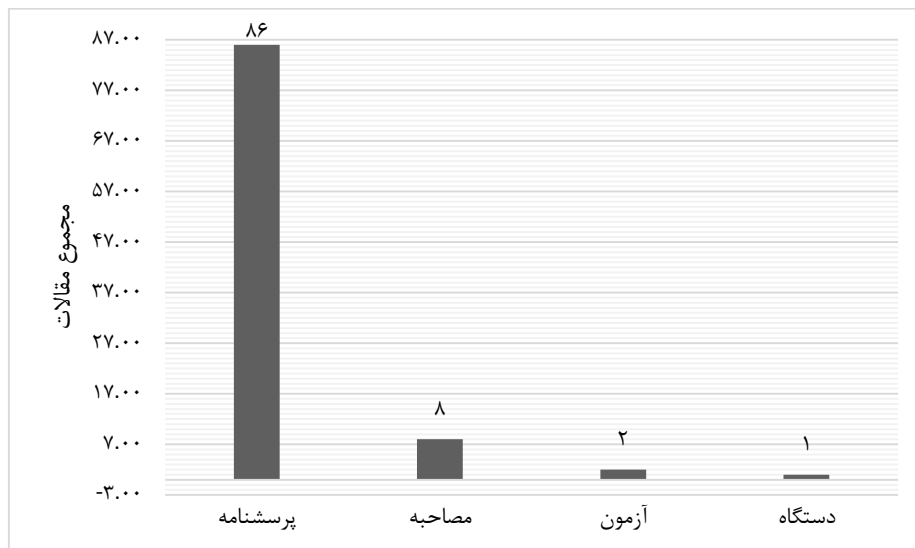
ردیف	عنوان	شهر	مکان فیزیکی	روش پژوهش	ابزار	نرم‌افزار
۱	وضعیت سلامت روان سالمندان ساکن خانه‌های سالمندان مشهد و عوامل مرتبط با آن	مشهد	خانه سالمندان	توصیفی- تحلیلی	پرسشنامه سلامت ۲۸-GHQ (عمومی) پرسشنامه جمعیت‌شناختی مصاحبه	SPSS
۲	مقایسه سلامت روانی سالمندان مقیم و غیرمقیم سرای سالمندان شهر کرمانشاه	کرمانشاه	خانه سالمندان	پیمایشی مقطعی- مقایسه‌ای	پرسشنامه سلامت عمومی (GHQ-۲۸)	SPSS
۳	مقایسه کیفیت زندگی و سلامت روان در سالمندان ساکن/غیر ساکن سرای سالمندان	شیراز	خانه سالمندان - کانون بازنشستگان	علی-مقایسه‌ای	پرسشنامه سلامت ۲۸-GHQ (عمومی) پرسشنامه جمعیت‌شناختی پرسشنامه کیفیت زندگی (SF-۳۶)	SPSS
۴	مقایسه سبک زندگی، حرمت خود و سلامت روانی سالمندان تنها، غیر تنها و مقیم سرای سالمندان	همدان	خانه سالمندان سطح جامعه	توصیفی- تحلیلی	پرسشنامه سلامت ۱۲-GHQ (عمومی) پرسشنامه جمعیت‌شناختی پرسشنامه حرمت خود روزنبرگ پرسشنامه سبک زندگی سالم سالمندان	SPSS
۵	مقایسه سلامت روانی سالمندان فعال و غیرفعال شهر تهران	تهران	پارک-خانه سالمندان	توصیفی- تحلیلی	پرسشنامه سلامت عمومی (GHQ-۲۸)	SPSS
۶	مقایسه ترکیب بدنی، استقامت قلبی تنفسی، تعادل و سلامت روانی در زنان سالمند فعال و غیرفعال	منطقه ۲۲ تهران	محله	علی-مقایسه‌ای	دستگاه بادی کامپوزیش پرسشنامه سلامت ۲۸-GHQ (عمومی)	SPSS
۷	بررسی رابطه ساختاری نیازهای اساسی روان شناختی و بهزیستی ذهنی با سلامت روان در سالمندان	منطقه ۲۲ تهران	پارک‌ها	همبستگی	پرسشنامه بهزیستی ذهنی پرسشنامه سلامت عمومی (GHQ-۲۸) پرسشنامه نیازهای اساسی روانشناختی	SPSS lisRel
۸	اثر آموزش ذهن آگاهی بر بهزیستی فردی و سلامت روان سالمندان زن	گرگان	کانون جهاندیدگان	نیمه آزمایشی پیش و پس آزمون	پرسشنامه بهزیستی شخصی بزرگسالان (PWI-A) پرسشنامه سلامت عمومی (GHQ-۲۸)	SPSS
۹	وضعیت سلامت روان سالمندان و عوامل مرتبط با آن در شهر تهران در سال ۹۳-۹۴	تهران	محله	توصیفی- تحلیلی مقطعی	پرسشنامه سبک زندگی پرسشنامه سلامت عمومی (GHQ-۲۸)	SPSS

۱۰	نقش متمایزکننده معنویت و حمایت اجتماعی در سلامت روان و اضطراب مرگ سالمندان	تهران منطقه ۲	خانه سالمندان منزل	همبستگی	پرسشنامه سلامت عمومی (GHQ-28)	SPSS
					مقیاس اضطراب مرگ تمپلر	
					پرسشنامه جمعیت شناختی	
					پرسشنامه معنویت پارسیان و دونینگ	
					پرسشنامه حمایت اجتماع فیلیپس	

دسته‌بندی و مرتب نمودن ابزارهای به کار گرفته شده جهت گردآوری داده‌ها در ۸۷ مطالعه مرتبط با سلامت روان سالمندان نشان داد که بیشترین ابزاری که در این تحقیقات مورد استفاده قرار گرفت، پرسشنامه با به کار رفتن در ۸۶ مقاله بود که پرسشنامه سلامت عمومی ۲۸ ماده‌ای آذر ۶۴ مورد از این مقاله‌ها به کار رفته بود و پس‌از آن

پرسشنامه‌های جمعیت شناختی، کیفیت زندگی ۳۶ سؤالی^۲ و پرسشنامه استاندارد سلامت روان^۳ با ۱۷، ۹ و ۵ مورد فراوانی، از پرکاربردترین پرسشنامه‌ها بودند. ۹/۱۹٪ پژوهش‌ها، از تکنیک مصاحبه، ۲/۳۰٪ از آزمون‌های شناختی و ۱/۱۴٪ از دستگاه‌های اندازه‌گیری استفاده نمودند.

شکل ۲- فراوانی ابزارهای مورد استفاده در تولیدات علمی حوزه سلامت روان سالمندان در ایران

یافته‌های مربوط به شهرهایی که مطالعات مربوط به سلامت روان در آن انجام شده بودند، نشان دادند که بیشتر پژوهش‌ها در استان تهران صورت گرفته بودند و پس‌از آن

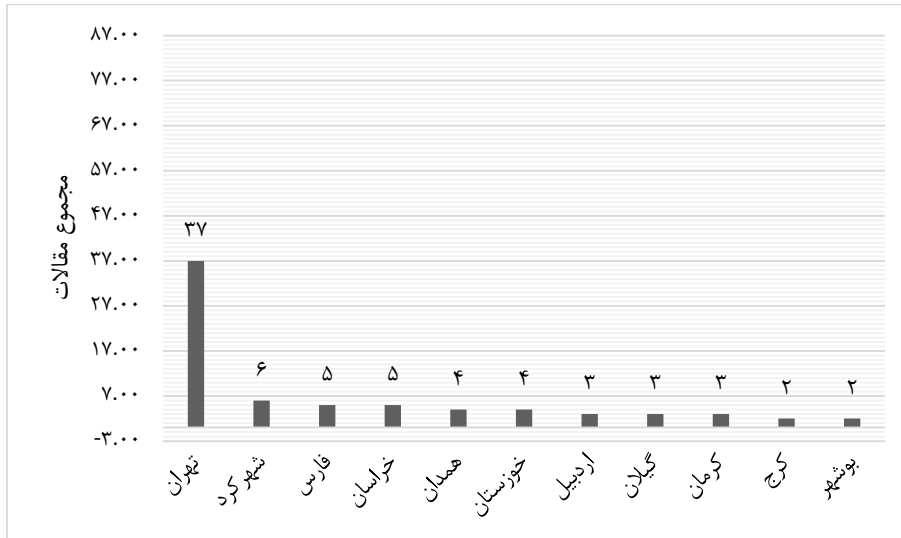
شهرکرد در رتبه دوم و استان‌های فارس و خراسان رضوی در رتبه سوم قرار داشتند. نتایج این بخش در شکل (۳) قابل مشاهده است.

² Symptom Checklist-90-Revised³(SCL-90-R)

² General Health Questionnaire (GHQ-28)

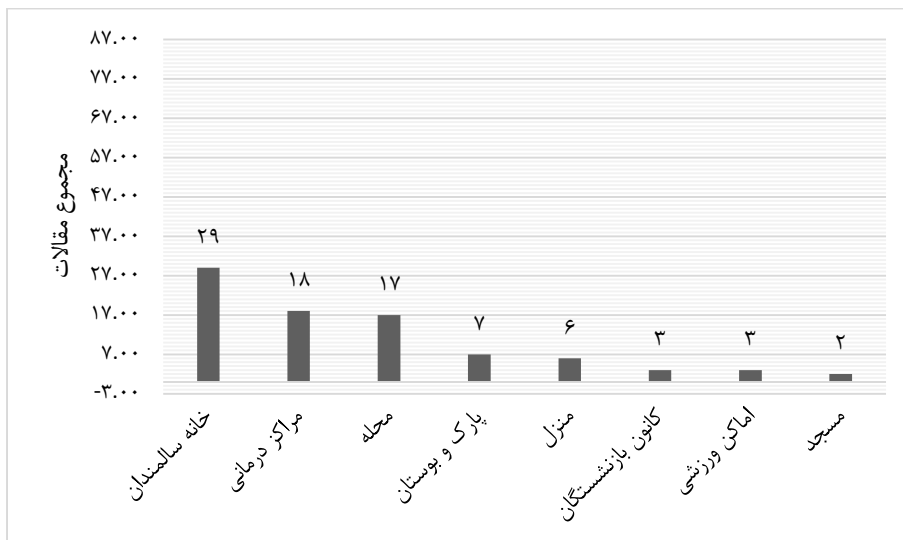
² Questionnaire Short Form 36 (SF-36)

شکل ۳- سهم استان‌ها در تولیدات علمی حوزه سلامت روان سالمندان در ایران

۱۷ پژوهش، سالمندان مناطق و محلات شهری را مورد بررسی قرار دارند. در این میان کانون بازنشستگان، اماکن ورزشی و مساجد، در زمره مکان‌هایی بودند که میزان مطالعات کمتری در آن صورت گرفته بود. یافته‌ها در شکل (۴) نمایش داده شده است.

یافته‌های حاصل از تحلیل مکان فیزیکی که در آن مطالعات انجام شده بود، نشان دادند که از میان ۸۷ تولید علمی بررسی شده، ۲۹ مورد از سالمندان مقیم سرای سالمندان، ۱۸ مقاله، سالمندانی که به مراکز درمانی شامل کلینیک‌های درمانی و توان‌بخشی، بیمارستان‌ها، درمانگاه‌ها و مراکز جامع سلامت روستایی و شهری مراجعه می‌نمودند،

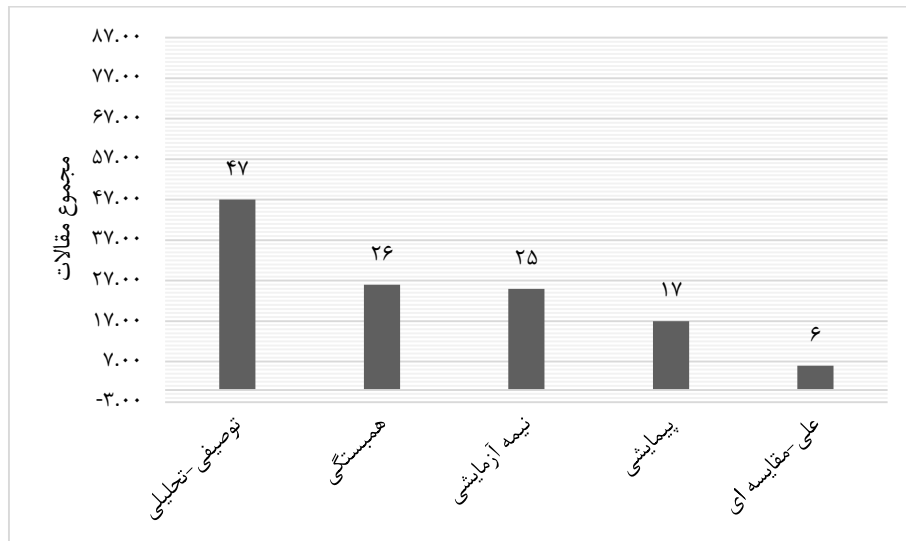

شکل ۴- فراوانی مکان‌های فیزیکی مورد مطالعه در تولیدات علمی حوزه سلامت روان سالمندان در ایران

همبستگی با حدود ۳۰٪ فراوانی و روش شبه‌آزمایشی (پیش و پس‌آزمون) با فراوانی ۲۸/۷۳٪ در رتبه دوم و سوم

در میان روش‌های به‌کاررفته مطابق شکل (۵)، روش توصیفی-تحلیلی با ۵۴٪، پرکاربردترین بود. پس‌از آن روش

قرار داشتند. روش‌های تحقیق پیمایشی مقطعی و علی-مقایسه‌ای با ۱۹/۵۴٪ و ۶/۹۰٪ فراوانی، در جایگاه چهارم و پنجم قرار داشتند.

شکل ۵- فراوانی روش‌های تحقیق به‌کاررفته در تولیدات علمی حوزه سلامت روان سالمندان در ایران

زنان سالمند با رخداد ۷ بار و میزان اتصال ۱۴، واژه اضطراب با تکرار ۵ و توان اتصال ۱۵، بهداشت روانی با تکرار ۴ و واژگان اختلالات روانی و خانه سالمندان با فراوانی ۳ و قدرت پیوند ۱۴، در زمره پربسامدترین واژگان بودند. سایر واژگان با تعداد رخداد و میزان پیوند آن‌ها در جدول شماره (۲) نشان داده شده‌اند.

در جهت شناسایی واژگان پرتکرار در حوزه سلامت روان سالمندان از شیوه هم‌رخدادی واژگان با استفاده از نرم‌افزار یوسی‌نت استفاده شد. همان‌گونه که جدول ذیل نشان می‌دهد، به‌جز واژگان اصلی موضوع شامل سلامت، سالمند، سلامت روان و سلامت روان‌شناختی که مشخصاً در زمره پرتکرارترین واژگان هستند، واژگان افسردگی، کیفیت زندگی با میزان فراوانی ۸ و قدرت اتصال ۲۴ و ۲۱، در دسته‌بندی پرتکرارترین کلمات کلیدی بودند. پس‌از آن واژه

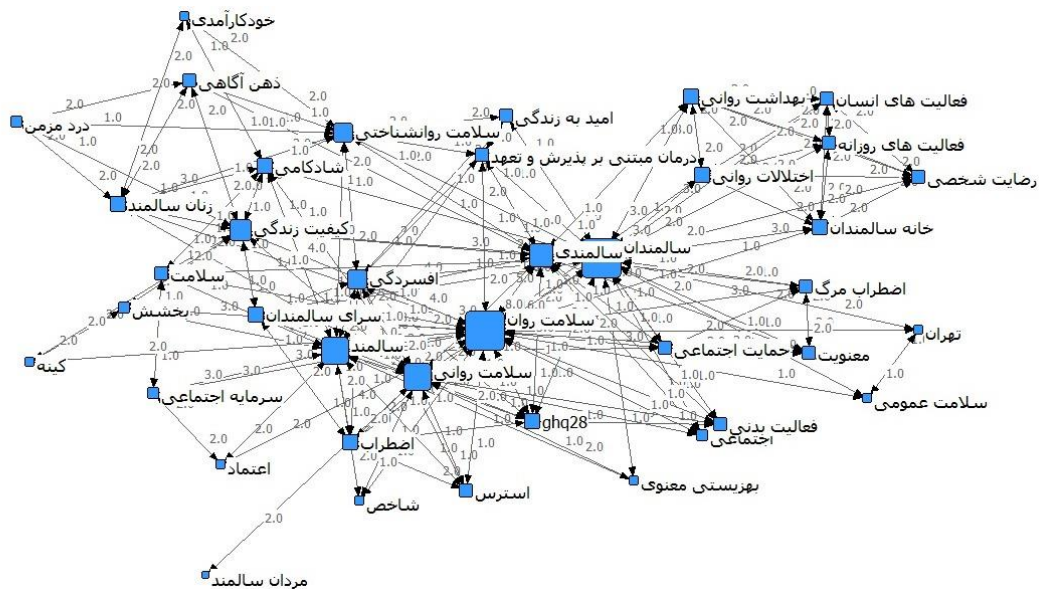
جدول ۲- فراوانی واژگان و قدرت اتصال آن‌ها در حوزه تولیدات علمی ایرانی مرتبط با سلامت روان سالمندان

نام کلید واژه	تعداد تکرار	میزان همکاری (قدرت پیوند)	نام پژوهشگر	تعداد انتشار	میزان همکاری (قدرت پیوند)
سلامت روان	۴۶	۸۲	درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد	۳	۷
سالمندان	۳۰	۶۳	بخشش	۳	۸
سالمند	۲۲	۳۹	اجتماعی	۳	۴
سلامت روانی	۲۱	۳۳	فعالیت‌های انسان	۲	۱۲
سالمندی	۱۷	۲۸	فعالیت‌های روزانه	۲	۱۲
افسردگی	۸	۲۴	رضایت شخصی	۲	۱۲
کیفیت زندگی	۸	۲۱	معنویت	۲	۸
سلامت روان‌شناختی	۷	۱۷	امید به زندگی	۲	۷
زنان سالمند	۷	۱۴	کینه	۲	۶

۶	۲	استرس	۱۵	۵	اضطراب
۶	۲	اعتماد	۱۴	۴	بهداشت روانی
۶	۲	درد مزمن	۱۴	۳	اختلالات روانی
۶	۲	سلامت	۱۴	۳	خانه سالمندان
۵	۲	فعالیت بدنی	۱۰	۳	اضطراب مرگ
۵	۲	خودکارآمدی	۱۰	۳	حمایت اجتماعی
۵	۲	تهران	۹	۳	سرمایه اجتماعی
۴	۲	بهبودی معنوی	۸	۳	پرسشنامه Ghq
۴	۲	سلامت عمومی	۸	۳	سرای سالمندان
۴	۲	شاخص	۸	۳	ذهن آگاهی
۲	۲	مردان سالمند	۸	۳	شادکامی

نشان می‌دهد. اندازه گره‌ها و میزان یال‌هایی که به آن وارد می‌شود، قدرت آن واژگان را نشان می‌دهد.

شکل شماره (۶) واژگان با حداقل رخداد ۲ و میزان پیوند آن‌ها با سایر واژگان اصل از خروجی نرم‌افزار یوسی.نت را

شکل ۶- نقشه هم‌رخدادی واژگان کلیدی تولیدات علمی حوزه سلامت روان در کشور ایران

پزشکی به چاپ رسیده‌اند، نه در نشریات داخلی اختصاصی روان‌شناسی و روان‌پزشکی؛ روان‌شناسان و روان‌پزشکان معمولاً نشریات پزشکی را کمتر مطالعه می‌کنند و بدیهی است که این مسئله موجب می‌گردد تا اطلاع از حجمی عظیم از یافته‌های این پژوهش‌ها برای محققان میسر نشود، مگر با ایجاد بانک‌های علمی مقالات منتشرشده که خوشبختانه در زمینه سلامت روان، پایگاه اطلاعات سلامت

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تحلیل علم‌سنجی سلامت روان سالمندان، جهت کشف مسائل و تحولات اصلی این حوزه و نیز یافتن روند عملکرد نوظهور مقالات، شناخت واژگان کلیدی، روش و ابزارهای سنجش تحقیق و کشف ساختار فکری سلامت روان در ادبیات ایران صورت گرفت. شمار مجلات پراستناد در حوزه سلامت روان نشان داد که حدود نیمی از مقالات مرتبط با سلامت روان در نشریات

روان کشور^{۲۴} رازاندازی شده است (شریفی و همکاران، ۱۳۸۲).

در بین حوزه‌های پژوهش، حوزه‌های روانشناسی و بالینی بیشتر مورد توجه پژوهشگران بوده‌اند. با توجه به بالا بودن سهم میزان مقالات روانشناسی می‌تواند بازتاب تعداد قابل توجه فارغ‌التحصیلان این رشته در مقاطع کارشناسی ارشد و دکترا باشد. به علاوه، اکثر روان‌پزشکان صرفاً به فعالیت‌های درمانی مشغول هستند (منصوری، ۲۰۱۸).

جنبه‌ای دیگر از نتایج این تحقیق، حاکی از به کار رفتن روش‌های تحقیق توصیفی-تحلیلی، همبستگی و شبه آزمایشی (پیش و پس آزمون) و استفاده اندک از روش‌های مداخله در محیط و پیمایشی طولی است که از این نظر با یافته‌های تیرگر و سمائی (۱۳۹۵) در پرکاربرد بودن روش‌های توصیفی-تحلیلی و پیمایشی مقطعی در تحلیل‌های خود تا حدود زیادی مشابهت دارد. شاید محدودیت اطلاعات و آگاهی محققان حوزه سلامت در خصوص مطالعات مداخله‌ای را بتوان دلیلی بر این موضوع دانست؛ هرچند زمان بر بودن، جنبه اقتصادی، کمبود آزمایشگاه‌های مجهز و مشکلات ناگهانی ناشی از شرایط در انجام مطالعات مداخله‌ای در محیط و پیمایشی طولی را نباید از نظر دور داشت. روش‌شناسی بیش از نیمی از مطالعات، از نوع مشاهده‌ای مقطعی است. این یافته در بسیاری از دیگر مطالعات علم‌سنجی شده است. برای مثال، ژنگ و همکاران (۲۰۲۴) در بررسی مقالات منتشرشده سلامت پیری در بازه سال‌های ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۴ نشان دادند که حدود نیمی از مطالعات مقطعی هستند. شاید سهولت انجام این‌گونه مطالعات، مؤثرترین عامل در تعیین روش‌شناسی تحقیقات سلامت روان باشد. البته باید در نظر داشت که روش‌شناسی تحقیقات سلامت روان باید در حوزه علمی پژوهش مربوط است (چن و همکاران، ۲۰۲۱).

از دیگر یافته‌های این تحقیق نشان داد که بیشترین درصد مطالعات در تهران (۴۰٪) صورت گرفته با یافته‌های توکل و همکاران (۱۳۹۹)؛ کاشانی موحد و همکاران (۱۳۹۹)

همخوانی دارد؛ که آن را ناشی از تأثیرگذاری مؤلفه‌های مهاجرت، وضعیت شغلی، پایگاه طبقاتی، قومیت، فشارهای ساختاری و اجتماعی، مشکلات خانوادگی و سرمایه اجتماعی در به خطر انداختن سلامت روانی و ابتلای افراد به بیماری‌های روانی در شهرهای بزرگ دانسته‌اند.

بیشتر مطالعات انجام‌شده در دهه ۹۰ صورت گرفته است که روند رو به رشد جمعیت سالمندان در کشور در دهه اخیر، توجه به مسائل و ابعاد سلامت این قشر از جامعه موجب توجه پژوهشگران در سال‌های اخیر به این مقوله شده است (کاشانی موحد و همکاران، ۱۳۹۹)

از یافته‌های این پژوهش، نشان دادن واژگان پرتکراری همچون «افسردگی»، «اضطراب»، «اضطراب مرگ»، «اضطراب»، «حمایت و سرمایه اجتماعی» است که بر ابعاد اجتماعی، «فعالیت‌های انسان»، «فعالیت‌های روزانه» و «فعالیت بدنی» بر بعد جسمانی (فیزیکی) سلامت، «سرای سالمندان» و «تهران» که بر ابعاد کالبدی سلامت به‌عنوان ابعاد تأثیرگذار بر سلامت روان سالمندان تأکید می‌نمایند. این نتایج با یافته‌های فلاح برزگر و خلیلی (۱۴۰۱) مبنی بر اینکه سلامت شهری، تحت تأثیر دو شاخص کالبدی و اجتماعی هستند، همخوانی دارد و تنها بعد جسمانی سلامت است که در مطالعه حاضر متفاوت است که آن‌هم می‌تواند ناشی از این باشد که چون کم‌تحرکی یکی از مهم‌ترین عوامل خطر سلامتی در تمامی سنین از جمله سنین حساس سالمندی است؛ فعالیت بدنی و ورزش متناسب با شرایط جسمی هر فرد، می‌تواند با بهبود عملکرد قلبی و ریوی، اثرات سودمند متعدد جسمانی و روانی برای سالمند ایجاد کند (نظری و همکاران، ۱۴۰۱)؛ از این رو یکی از کلیدواژه‌های مهم در حمایت سلامت روان سالمندان، تأکید بر فعالیت بدنی و روزمره (بعد سلامت جسمانی) آنان است. از دیگر مواردی که به نظر می‌رسد در مطالعات حوزه سلامت روان سالمندان در ایران مغفول مانده و در کلیدواژگان پرسامد در جدول (۲) مشاهده نمی‌شود، توجه و بررسی دقیق‌تر به مؤلفه‌های فردی و خرد سلامت

جسمانی از جمله رژیم غذایی سالم، تغذیه و شاخص توده‌بدنی با توجه به اهمیت روزافزون سلامت جسمانی است و نیاز به بررسی آن در مطالعات آتی احساس می‌شود. از سویی یافته‌های این پژوهش با نتایج مطالعه علم‌سنجی که در خصوص سلامت انسان و رشد او انجام شده و کلیدواژه‌هایی همچون مقوله‌های سلامت، بیماری، سلامتی انسان، رشد پایدار، حقوق انسان، پرستاری و مراقبت، رشد انسان، چاقی، رشد و آموزش از بیش‌ترین شاخص مرکزیت برخوردار بودند (رحمانی، ۱۴۰۱)، مغایرت دارد. علت این تفاوت می‌تواند به این دلیل باشد که مطالعه نام‌برده، به بررسی پایگاه‌های داده‌ای خارجی وب.آو.ساینس پرداخته است و از سویی سلامت انسان نه سالمند را بررسی نموده است؛ این مغایرت موضوعی و پایگاه جستجو می‌تواند عامل به‌وجودآورنده این تفاوت باشد. از سویی در تحقیقی نظام‌مند پیرامون سلامت کار در ایران، بعد جسمی بیشترین سهم را نسبت به سایر ابعاد سلامتی به خود اختصاص داده بود و پژوهش در ابعاد روانی و اجتماعی به ترتیب از سهم کمتری برخوردار بودند و محققان علت آن را مواردی مانند تنوع ابزارهای موجود جهت بررسی سلامت جسمی در مقایسه با دیگر ابعاد و یا نمود بیشتر و قابل تشخیص اختلالات جسمی در مقایسه با مشکلات روانی و اجتماعی برشمردند (تیرگر و سمائی، ۱۳۹۵)؛ اما آنچه به‌نظر می‌رسد، آن است که نتایج پژوهش حاضر، دلایل مقاله مذکور را رد می‌نماید و می‌توان علت این اختلاف نتایج را ناشی از تفاوت موضوعات دانست؛ چرا که به دلیل مسئله سلامت کار و اهمیت آن برای کارفرمایان در ایران، پرداختن به سلامت جسمانی از درجه اهمیت بیشتری می‌تواند برخوردار باشد. مطلب حائز اهمیت دیگر آن است که واژه «زنان سالمند» یکی از واژگان پربسامد در این مطالعه شناسایی شد؛ این یافته را می‌توان این‌گونه توجیه نمود که دست دادن همسر در دوران سالمندی، به‌عنوان عامل مهمی در انزوا و حمایت اجتماعی سالمندان شناخته می‌شود و سالمندانی که شریک زندگی خود را از دست می‌دهند، بیش‌تر تمایل دارند که انزوای طلب شده و

کمتر در محیط‌های اجتماعی و خانوادگی ظاهر شوند. با توجه به بالاتر بودن میزان مرگ در مردان نسبت به زنان و امید به زندگی بیشتر زنان، شانس تنها ماندن زنان سالمند نسبت به مردان بیشتر است. به‌طورکلی در اغلب جوامع، زنان سالمند با بیشترین خطر کاهش توانایی‌های جسمانی و روان‌شناختی روبه‌رو هستند و با احتمال بیشتری جهت حفظ سلامت، عملکرد و خودکفایی به حمایت‌های رسمی یا غیررسمی وابسته می‌شوند (قنبری و همکاران، ۱۴۰۰). از نظر تعداد کلیدواژه‌های مورد استفاده نیز تجزیه و تحلیل داده‌ها از نوعی همخوانی با دستورالعمل نگارش مقالات در مجلات زیرمجموعه وزارت بهداشت و علوم و تحقیقات و فن‌آوری حکایت داشته است به‌گونه‌ای که اکثر قریب به اتفاق مقالات (۹۰٪) دارای ۳ تا ۵ کلیدواژه بودند که با نتایج پژوهشی دیگر زمینه سلامت کار در ایران همخوانی دارد (قنبری و همکاران، ۱۴۰۰).

اما نکته‌ای دیگر که در یافته‌های این مطالعه (شکل ۴ و ۶) مشهود است، کمبود وسیع تولیدات علمی در حوزه سلامت روان سالمندان در حوزه‌های معماری، شهرسازی و کالبد مسکن با توجه به زمان زیادی که سالمندان در آن می‌گذرانند، است. این امر می‌تواند مورد توجه معماران و شهرسازان در پژوهش‌های آتی خود باشد. در مبحث استان‌های مورد مطالعه در این حوزه نیز همان‌گونه که شکل (۳) نشان می‌دهد، نقش استان‌هایی مانند مازندران، سیستان و بلوچستان و ... در تولیدات علمی این موضوع کم‌رنگ هست و یافته‌های مطالعه حاضر می‌تواند مورد توجه سیاست‌گذاران و مسئولان این استان‌ها قرار بگیرد.

در این پژوهش، بازیابی داده‌ها از پایگاه‌های داخلی و عدم بررسی جامع تحقیقات جهانی، ممکن است موجب محدود شدن داده‌ها شده باشد؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده، مراجعه به پایگاه‌های داده‌ای جهانی دیگر مدنظر محققان قرار بگیرد.

به‌طورکلی یافته‌های این پژوهش در باب ترسیم نقشه علمی به پژوهشگران حوزه سلامت روان کمک می‌نمایند تا با شناخت هرچه بیشتر از خلأهای تحقیقاتی این حوزه مانند

مسکونی با هدف بهبود سلامت سالمندان در کلان شهرها (موردپژوهی؛ مجتمع‌های مسکونی متداول در تهران)» است که به راهنمایی دکتر محمدرضا پورجعفر و مشاوره دکتر سعید پیری در دانشکده فنی و مهندسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال در حال انجام است.

مکان‌های فیزیکی که کمتر موردبررسی قرار گرفته‌اند، واژگان کم‌بسامد، بهترین روش‌ها و ابزارهای سنجش سلامت روان سالمندان، علاوه بر صرفه‌جویی در زمان با نپرداختن به مطالب تکراری و جنبه‌های در نظر گرفته‌نشده، همسو با پر کردن این شکاف‌های تحقیقاتی، در تسریع رفع نیازهای سالمندان گام بردارند.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از پایان‌نامه دکتری منا مسعودی با عنوان «ارائه مبانی طراحی فضاهای باز مابین بلوک‌های

References

- Arabzadeh, M. (2016). Meta-analysis of Effective Factors in Mental health of aged people. *Research in Psychological Health*, 10(2), 42-52. [In Persian] [doi:10.18869/acadpub.rph.10.2.42](https://doi.org/10.18869/acadpub.rph.10.2.42)
- Chen, Y., Zhang, X., Chen, S., Zhang, Y., Wang, Y., Lu, Q., & Zhao, Y. (2021). Bibliometric analysis of mental health during the COVID-19 pandemic. *Asian Journal of Psychiatry*, 65. Cherk, A., Naderi Nasab, M., & Hemmati Afif, A. (2021). Designing a physical-mental health model in old age leisure based on mental health indicators. *Psychological Methods and Models*, 12(44), 1-12. [In Persian] <https://doi.org/10.1016%2Fj.ajp.2021.102846>
- Ebrahimi, A., Taher, M., & Nouhi, S. (2023). The Relationship Between Mental Health and Physical Health of Elderly Living in Nursing Homes: The Mediating Role of Feelings of Guilt and Loneliness. *Aging Psychology*, 9(1), 31-19. [In Persian] <https://doi.org/10.22126/jap.2023.8824.1690>
- Ebrahimzadeh, F., Mehdizadeh Saradj, F., Norouzian Maleki, S., & Piri, S. (2022). Mapping of Co-occurrence of Scientific Products in the Field of Children's Physical Activity in the Open Space of Primary Schools. *Motor Behavior*, 13(46), 201-230. [In Persian] <https://doi.org/10.22089/mbj.2022.11834.2006>
- Ebrahimzadeh, F., Mehdizadeh Saradj, F., Norouzian Maleki, S., & Piri, S. (2023). Analysis of Scientific Products in the Field of Physical Activity of Students Focusing on the Physical Characteristics of Outdoor Space in Primary Schools: A Systemetic Review. *Scientometrics Research*, 9(2). [In Persian] [doi:10.22070/RSCI.2022.15591.1551](https://doi.org/10.22070/RSCI.2022.15591.1551)
- Fallah Barzeghar, M., & khalili, A. (2022). Bibliometric Analysis and Systematic Review of Global Theoretical Context in the Field of Urban Health. *Iranian Scientific Association of Architecture & Urbanism*, 13(2), 351-372. [In Persian] [doi:https://doi.org/10.30475/isau.2023.395942.2039](https://doi.org/10.30475/isau.2023.395942.2039)
- Ghanbari, S., Sadeghi, H., Amini, L., & Haghani, S. (2021). 8 in, Iran, Abbas Bandar in Centers Health to Referring Spouse a outWith and With Women Elderly in Happiness and Health General Com. *ing of Journal Iran*, 34(133), 40-53. [In Persian] [doi:http://dx.doi.org/10.32598/ijn.34.5.4](http://dx.doi.org/10.32598/ijn.34.5.4)
- Kashanimovahhed, B., Hosseini-sarajehloo, F., Bahrami, A., Shokri-Khoubestani, M., & Abdoljabari, M. (2020). Spiritual Health in the Iranian Elderly: A Systematic Review. *Journal of Pizhūhish Dar Dīn va Salāmat*, 6(2), 129-147. [In Persian] <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i2.26870>
- Mansoori, P. (2018). Evolution of Iran's health research system over the past 50 years: a narrative review. *Journal of Global Health*, 8(2). <https://doi.org/10.7189%2Fjogh.08.020703>
- Moradi, Z., Nouri, M., Mohammadi, M., Esfandnia, F., Taovsi, P., & Esfandnia, A. (2015). Evaluation of stress factors among the elderly in the nursing homes for the elderly (Eram and Mother) in Kermanshah. *Journal of Medicine and Life*, 8(3), 146-150. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5348947/pdf/SIJMedLife-08-03-146.pdf>
- Nazari, A., Gholkhani, M., Mazaherinezhad, A., Shati, M., Mortazavi, S., Joghataei, M., & Raeisi, S. (2022). *Physical activity for older adults Healthy and active ageing; lifestyle*

- modification: A guide for the Elderly. Qom: Andisheh Mandegar. [In Persian]
- Navabinejad, S., Dokanei, F., & Shirzadi, S. (2013). The Effects of Family Factors on Psychological Health of the Elderly in District 13 of Tehran Municipality. *Educational Administration Research*, 5(17), 119-132. [In Persian] https://jeaq.riau.ac.ir/article_554.html
- Noruzi, A., Moradi, A., Zamani, K., & Hassani, J. (2017). Comparison the effectiveness of Logotherapy Based on Rumi's Thought with acceptance and commitment therapy on the psychological well-being of elderly. *Journal of Research in Psychological Health*, 11(3), 41-61. [In Persian] <http://dorl.net/dor/20.1001.1.20080166.1396.1.1.3.3.9>
- Oladinrin, O., Gomis, K., Jayantha, W., Obi, L., & Rana, M. (2021). Scientometric Analysis of Global Scientific Literature on Aging in Place. *Environmental Research and Public Health*, 18(23), 12468. [doi:10.3390/ijerph182312468](https://doi.org/10.3390/ijerph182312468)
- Piotrowski, C. (2014). Chronic pain in the elderly: Mapping the mental health literature. *Instructional Psychology*, 41(1), 16-18. https://www.researchgate.net/publication/282158641_Chronic_Pain_in_the_Elderly_Mapping_the_Mental_Health_Literature
- Rahmani, M. (2022). Drawing a scientific map of the field of human health and growth. *Journal of Assessment and Research in Applied Counseling*, 4(4), 1-15. [In Persian] [doi:10.52547/jarac.4.4.1](https://doi.org/10.52547/jarac.4.4.1)
- Rakhshani, Z., & Nastiezaie, N. (2019). Relationship of Design and Architectural Factors of Nursing Homes With the Mental Health of Their Residents. *Salmand: Iranian Journal of Ageing*, 14(3), 342-355. [In Persian] <http://dx.doi.org/10.32598/sija.13.10.460>
- Salmabadi, M., Rajabi, M., & Safara, M. (2018). Effectiveness of Training the Review of Life on Life Satisfaction and Sense of Coherence Middle-aged women and elderly nursing home residents in Qazvin. *Salmand: Iranian Journal of Ageing*, 13(2), 198-209. [In Persian] [doi:10.32598/sija.13.2.198](https://doi.org/10.32598/sija.13.2.198)
- Sarmad, Z., Bazargan, A., & Hejazi, E. (2016). *Research methods in behavioral sciences*. Tehran: Agah. [In Persian]
- Sharifi, V., Rahimi-Movaghar, A., Mohammadi, M. R., Goodarzi, R., Izadian, E., Farhoudian, A., . . . Nejatisafa, A. A. (2008). Analysis of mental health research in the Islamic Republic of Iran over 3 decades: a scientometric study. *East Mediterr Health*, 14(5), 1060-9. <http://icssjournal.ir/article-1-238-en.html>
- Taheri M, & Irandoust K. (2020). The Relationship Between Sleep Quality and Lifestyle of the Elderly. *Salmand: Iranian Journal of Ageing*, 15(2), 188-199. [In Persian] <http://dx.doi.org/10.32598/sija.13.10.110>
- Taheri Tanjani, P., & Azadbakht, M. (2016). Psychometric Properties of the Persian Version of the Activities of Daily Living Scale and Instrumental Activities of Daily Living Scale in elderly. *Journal of Mazandaran University of Medical Sciences*, 25(132), 103-112. [In Persian] <https://jmums.mazums.ac.ir/article-1-6766-fa.html>
- Tavakkol, M., Ekhlasi, E., & Rasoulinejad, S. P. (2020). Systematic review of studies on the determinants of mental health in Iranian society Exploration case: Internal scientific research articles 1399-1385. *Journal of Social Work Research*, 7(23), 1-46. [In Persian] <https://doi.org/10.22054/rjsw.2021.61781.505>
- Tian, Q. (2016). Intergeneration social support affects the subjective well-being of the elderly: Mediator roles of self-esteem and loneliness. *Health Psychol*, 21(6), 1137-44. [doi:10.1177/1359105314547245](https://doi.org/10.1177/1359105314547245)
- Tirgar, A., & Samaei, S. (2016). Systematic Analysis of a Decade of Occupational Health Research in Iran. *Occupational Hygiene Engineering*, 3(2), 47-55. <http://dx.doi.org/10.21859/johe-03027>
- Yu, J., Yang, C., Zhang, S., Zhai, D., Wang, A., & Li, J. (2021). The effect of the built environment on older men's and women's leisure-time physical activity in the mid-scale city of Jinhua, China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(3), 1-12. <https://doi.org/10.3390/ijerph18031039>
- Zhang, Y., Gu, Z., Xu, Y., He, M., Gerber, B. S., Wang, Z., Liu, F., & Peng, C. (2024). Global scientific trends in healthy aging in the early 21st century: A data-driven scientometric and visualized analysis. *Heliyon*, 10(1), e234 <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e23405>

